

ФІЛОСОФІЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ ЗАСОБАМИ ПРАВА

С.С. Єсімов
ЛьвДУВС

Стаття присвячена філософським поглядам на проблему управління економікою засобами права. Розглядаються проблеми власності, впливу права на підвищення ефективності діяльності державного управління у сфері економіки.

Ключові слова: філософія права, економіка, право, власність, ефективність, діяльність, державне управління.

Статья посвящена философским взглядам на проблему управления экономикой средствами права. Рассматриваются проблемы собственности, влияния права, на повышение эффективности деятельности государственного управления в сфере экономики.

Ключевые слова: философия права, экономика, право, собственность, эффективность, деятельность, государственное управление.

The article is devoted philosophical looks to the problem of management an economy facilities of right. The problems of propert, influences of right, are examined, on the increase of efficiency of activity of state administration in the field of economics.

Keywords: philosophy of right, economy, right, propert, efficiency, activity, state administration.

Вступ. Філософія права в її співвідношенні з іншими видами і способами вивчення права, є вищою духовною формою пізнання права, осягнення і утвердження його смислу, цінності і значення у житті людей. Саме філософія права займається з'ясуванням смислу права, його сутності та поняття, його основ і місця у світі, його цінності та вагомості, його ролі в житті людини, суспільства та держави, в долях народів і людства [1, с. 49].

Економічна система кожної держави має свою філософію, своє обґрунтування, своє управління. Філософія економічної системи, як правило, стабільна, характеризується в основному одними і тими ж принципами. Навіть змінюючи економічну систему, правове управління відображає інтереси держави.

Постановка проблеми. Проголошення Україною незалежності та перехід від командно-адміністративного управління до організації виробництва з ринковою економікою призвело до швидких темпів зміни форм власності. При цьому, існуюча система управління економікою виявилася непристосованою до ринкових відносин. Саме на цьому підґрунті зароджується ідея формування якісно нових та органічно пристосованих до ринкових відносин юридичних інструментів впливу на процеси, які проходять в економіці.

Стан дослідження проблеми. Розгляду у різних філософських ракурсах проблеми управління економікою засобами права були присвячені роботи В.Б. Авер'янова, С.С. Алексєєва, Д.А. Бекерської, Л.К. Воронової, Е.С. Дмитренко, Є.В. Додіна, Т.О. Коломоєць, О.І. Остапенка, О.П. Орлюк, В.І. Рябошапка, Ю.В.Тихонравова, Ю.С. Шемшученка, та інших.

Виклад основного матеріалу. Право практично завжди містить у собі норми, які покликані забезпечити суспільству безпеку і регламентувати економічну активність людей [2, с. 126]. Тобто формування національної безпеки розпочинається із коштів, бюджету, зокрема економічної діяльності. Саме завдяки правильно налагодженому правовому управлінню у економічній системі виробляється та формується стратегія безпеки держави, генеральна лінія збереження існуючого суспільно-політичного режиму. Від того, наскільки вміло впроваджуються у практику державними органами правові рішення, залежить

збереження духу права, який визначає ступінь задоволення чи незадоволення громадян існуючим суспільно-політичним устроєм, соціально-економічною реальністю.

Якщо під реальністю розуміється те, що не залежить від суб'єкта, але те, що на нього має вплив. Суспільство включає в себе і саму людину, з її вільну активність, до того ж соціальна реальність включає в себе тільки результат цієї активності. Позитивне право є елементом позитивної реальності, тобто фіксує результати людської активності, які відчужені від людини і стали такими ж детермінантами, як і природна реальність [2, с. 141]. Управління економікою засобами права є результатом людської творчості стає надбанням соціальної реальності. Право, володіючи певною сутністю, є неодмінним результатом впливу реальності. Право створює людина, однак це вона робить тільки під впливом реальності, в тому числі тієї ж, яку вона сама створила (включаючи те ж право, техніку, культуру і т. ін.). Реальність провокує людину на те, щоб вона її змінювала; людина, намагаючись подолати залежність від реальності, змінює її, але тим самим створює нову реальність, яка в свою чергу має зворотній вплив на неї. Право як елемент реальності і одночасно людська установка проробляє весь цей шлях. Узагальнена формула цього шляху і становить смисл права [2, с. 144].

Беручи до уваги ці положення, вважаємо, що управління економікою засобами права впливає із соціально-економічної реальності, яка постійною не буває. Залежно від темпів розвитку економіки, від її напрямів, змінюється й позитивне право. Однак управління економікою засобами права повинно ґрунтуватися на здоровому глузді, на законах природного права. Інакше буде втрачена цінність правового управління. Саме філософський підхід до управлінської діяльності дає їй об'єктивну оцінку, гарантує національну безпеку держави у економічній сфері. Одним із гарантів об'єктивної правової діяльності у економічній сфері є виважений підхід до питання власності як своєрідної матеріалізації волі.

Економічна система діє в основному у сфері власності. Тому, якщо економічна політика спрямована на заперечення чи значне обмеження власності людини, фактично здійснюється обмеження економічної волі людини, яку захищає природне право. Звичайно, діючи в межах правового почуття, власник не дозволяє собі зловживань економічною волею. Він реалізує її збалансовано, дотримуючись природної рівноваги з урахуванням соціально-економічної реальності в державі. З точки зору свободи, власність як природна потреба не повинна виступати метою збагачення. Вона є лише засобом для людського буття. Головне, щоб власність приносила користь для суспільства, адже так чи інакше результати власності рано чи пізно усупільнюються. Важливо, щоб свобідна воля власника не була спрямована на шкоду суспільству. Позитивне право повинно враховувати філософію власності, щоб надати відповідному економічному управлінню певні повноваження.

Правове управління економікою повинно також відображати онтологію права власності, яка закладена у самій природі людини. Найбільш рельєфно відносини економіки і права виявляються у проблемі власності. Згідно з поширеними в економічній теорії і соціології поглядами, прийнято вважати, що власність означає належність певним особам якихось об'єктів, тобто відношення людей до речей. Теоретики права визначають можливість розпоряджатись речами ґрунтується або на договорі, або на насильстві [2, с. 142].

Зміст правове управління економікою закладено у договорі (як філософський аспект). Якщо власність є явищем свободи щодо фізичного світу, то договір є явищем свободи у відношенні до інших осіб. Дії договору не обмежуються даною хвилиною. Мета людини спрямована на майбутнє, а тому необхідна для її досягнення сукупна чи обопільна дія має той самий характер. Тому договір стає зобов'язанням; він зв'язує волю на майбутній час. Прикладом може бути податковий договір коли власник коштів добровільно дарує частину їх державі – для її розвитку та зміцнення [1, с. 51]. Це у значній мірі відрізняє управління економікою засобами права від правового економізму [3, с. 41]. Зміцнення держави потрібне для забезпечення нормальної життєдіяльності нащадків власника, відповідно повинні збігатися воля власника і воля держави. У випадку неповного збігу волі зміцнення держави не відбуватиметься належним чином, а значить, під загрозою опиниться майбутнє людини в державі. Кількісним критерієм цих процесів є правопорушення які, відбувається у двох

полях: позитивному і природному. Порушення норм позитивного права тягне за собою здебільшого порушення норм природного права. Розв'язати правову ситуацію покликане правове управління економікою. Право як справедливість, як соціальна цінність сприяє підвищенню ефективності економіки засобами управління для кожного суб'єкта господарської діяльності, що виключає вимушений раціоналізм у управлінні.

Слід зауважити, що раціоналізм у управлінні – не єдиний і не найкращий спосіб підвищення ефективності роботи. Важливішим є інший напрям діяльності соціологічний, пов'язаний з поведінкою людей, який ґрунтується на залученні досягнень ряду наук – психології, соціології, культурної антропології, за допомогою яких можна глибше зрозуміти реальну сутність управління в організаціях, у більш значних соціальних системах. Раціоналістичний і соціологічний напрями розвивались хоча й паралельно, проте часто відзначались конфліктністю між собою [1, с. 54]. Предметом конфлікту здебільше виступають внутрішні процеси, які відбуваються в душі людини. Раціоналізм у економіці розвивався еволюційно. Це означає, що система тісно пов'язана з товарним виробництвом, з матеріальним, яке у значній мірі відділяють від духовного. Філософські аспекти правового управління економікою покликані послужити механізмом хоча б деякого підвищення духовності громадян. Правове управління економікою у філософському розумінні ґрунтується на догмі права, правовому зміст, правовій ідеї [4, с. 35]. Йдеться про те, щоб у догмі правового управління економікою вбачається правовий зміст та правова ідея. Щодо правових ідей, то саме вони, незважаючи на свою різноманітність, становлять головний зміст такого явища у юридичній сфері, як правосвідомість. У правовій ідеї збігається філософія права та ідеологія. Саме тут філософія права, яка знайшла вияв у юридичній системі даної держави, має безпосередньо ідеологічний зміст – головним чином впливає на весь зміст права, на правову політику та виконує регульовальну і політико-ідеологічну роль у житті суспільства [4, с. 49–50].

Правова ідеологія, будучи основною у правосвідомості, спрямована на пізнання сутності права. Все це створює можливість визначити, з філософської точки зору, підходи до управління економікою держави, галузі, суб'єкта господарської діяльності.

Проблема окремого, особливого та загального у праві завжди була предметом дослідження. Адже на основі цих понять ґрунтується все вчення про право [5, с. 102].

Під окремим у праві розуміють одиничне правове явище, сукупність властивостей якого визначає його специфіку і тим самим відрізняє від усіх інших явищ (правових і неправових). Загальне у праві – це єдність усіх правових явищ, яка виражена у схожості чи спільності їх властивостей, зв'язків та відносин. Тоді як особливе у праві відображає саме таку єдність загальних та окремих правових проявів у конкретній дійсності, яка стосується не всіх, а лише певних правових норм [1, с. 56].

Економічна діяльність юридичних та фізичних осіб впливає на діяльність держави, щодо регулювання економікою та навпаки. Це означає, що коли правильно налагоджена економічна система, ефективно й правове управління.

Аналогічні міркування стосуються й співвідношення управління економікою засобами права до ефективності управління економікою. Однак особливість такого співвідношення полягає в тому, що воно торкається безпосередньо бюджету країни, зовнішньоекономічної та господарської діяльності.

Як відомо, у праві як філософській категорії існує ціле та частина (структура). Ознаки цілого є обов'язковою наявністю загальної структури, яка об'єднує окремі елементи, що накладають свій відбиток на ці елементи. Тоді структура – це принцип, спосіб, закон зв'язку елементів цілого, система відносин, закономірність елементів у рамках даного цілого. Тобто, ціле виражається через структуру і навпаки, що свідчить про сумісність цілого і структури. Однак є певна різниця між поняттями структури та цілого. Справа в тому, що ціле складається із частин, а структура є єдиною. Універсальний характер категорії цілого полягає в тому, що складові її частини об'єднуються як природним, так і штучним шляхом, як за об'єктивними, закономірними, так і за суб'єктивними, довільними моментами, як за змістовними, так і за формальними ознаками [1, с. 57]. Система має певні властивості, що становлять її якісні параметри, які дають можливість описувати елементи (об'єкти) системи кількісно, виражаючи їх у

відповідних одиницях. Серед сукупності властивостей системи можна виділити детермінованість, динамічність, цілісність. Основними якостями системи є стійкість, можливість розвитку, чітко визначена межа функціонування, автономність тощо [6, с. 178–179].

Правове управління економікою як частина державного управління характеризується вищезгаданими властивостями та якостями. Слід зазначити, що така частина, хоча і є елементом цілого, проте вона є певною мірою автономна. Необхідно врахувати те, що економіка є певною частиною соціально-економічної системи, де враховуються природні системи, духовні системи, детерміновані і випадкові системи і т. д. Всі ці зв'язки окремих частин потребують філософського аналізу, логічного осмислення, щоб більш повно дослідити управління економікою засобами права.

Філософія права сприяє виробленню такого правового управління, який дозволяв би товаровиробникові самому пропонувати умови соціально-економічного розвитку і просити захистити їх відповідними нормами. Законодавець не повинен урівнювати всіх товаровиробників, доводячи до одних умов, видаючи універсальні дозволи і заборони. Адже при такому підході ігноруються творчість, новації чи експерименти, без яких ринок неможливий. Тому правове управління економікою має бути спрямований передусім на пом'якшення правових обмежень.

Висновок. Розглядаючи управління економічною системою через призму філософії права, бачимо, що вирішення ключових проблем правової регламентації, оптимального державного регулювання, співвідношення й узгодження національного законодавства з міжнародними нормами та стандартами потребує філософського осмислення, що дозволить висвітлити основні тенденції економічного розвитку держави та забезпечить впровадженням демократичних засад.

Література

1. В.Рябошанко. Менеджмент податкової міліції / В.І. Рябошанко. – Харків : Вид-во Ун-ту внутр. Справ, 2000. – 76 с.
2. Тихонравов Ю.В. Основы философии права: учеб. пособ. / Ю.В.Тихонравов. – М.: Юридическая литература, 1997. – 428 с.
3. Кузнєцов В.І. Правовий економізм / В.І. Кузнєцов // Юридична енциклопедія. НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького: у 6 т. / голов. редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) [та ін.]. – К.: Українська енциклопедія, 2003. – Т. 5. – С. 41.
4. 3. Алексєєв С.С. Філософія права : учеб. / С.С. Алексєєв. – М. : Дело АНЛ, 2008. – 400 с.
5. 4. Сливка С.С. Філософія права / С.С. Сливка, М.Д. Біленчук, В.Д. Гвоздецький. – К.: Вид-во Київського ун-ту внутр. Справ, 1999. – 340 с.
6. 5. Глушков В.М. Кібернетика / В.М. Глушков // Українська радянська енциклопедія. Головна редакція української радянської енциклопедії : у 12 т. / голов. редкол.: Бажан М.П. (голова) [та ін.]. – 2-ге вид. – К. : УРЕ, 1977 – Т. 5. – 1980. – С. 178–179.